

Mieczysław Klimowicz

30-lecie Instytutu Badań Literackich PAN

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 70/2, 89-100

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIECZYŚLAW KLIMOWICZ

30-LECIE INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH PAN

Utworzenie w r. 1948 Instytutu Badań Literackich poprzedzone było długą pracą przygotowawczą. W toku licznych spotkań i dyskusji skupione wokół Stefana Żółkiewskiego grono wybitnych przedstawicieli polonistyki rozważało cele i sposoby radykalnej zmiany sytuacji naukowej badaczy historii i teorii literatury. Szło o stworzenie nowoczesnego, wyspecjalizowanego ośrodka naukowego, odpowiadającego zarówno bieżącym potrzebom społecznym, jak długofalowym zadaniom gromadzenia i rozwijania wiedzy o literackim dorobku narodu oraz utrwalania jej w świadomości zbiorowej. Nie zapominajmy, że kraj nasz ledwie wyszedł wówczas ze zniszczeń największej w swoich dziejach tragedii wojennej; że brak było kadry nauczającej, w gruzach większość szkół, zagładzie uległa znaczna część zbiorów bibliotecznych, nie było pomocy naukowych; że z ogromnym poświęceniem reaktywowano dawne oraz zakładano nowe ośrodki polonistyki uniwersyteckiej. Rekonstrukcja i odbudowa nauki połączona była z realizacją zadań dotąd w historii narodu na taką skalę nie znanych: program przeobrażeń kulturalnych, program lewicy politycznej i najbardziej światłych społeczników, realizowany z rozmachem i konsekwencją przez władze Rzeczypospolitej Polskiej, wymagał jakościowych zmian w systemie oświaty, postulował oparty na dyrektywach marksistowskich demokratyzm nauczania, aktywizację we wszystkich dziedzinach życia społecznego całego narodu. Do realizacji zadań na taką skalę potrzebny był mądry entuzjazm, świadomość ideowa celów, odpowiednio przygotowana kadra pracowników, organizacyjna podstawa działań dydaktycznych, prace o charakterze pomocy podręcznikowych.

Zamysł utworzenia odrębnej placówki badań literackich stanowił na terenie polonistyki wyraz ówczesnej przełomowej sytuacji: ten nowy instytut miał być ważnym ogniwem kształtowania się postępowej myśli

---

Niektóre zawarte w tym tekście informacje publikowałem poprzednio w „Nauce Polskiej” (1977, nr 9/10) i w „Biuletynie Polonistycznym” (1978, z. 2, *Instytut Badań Literackich — trzydzieści lat działalności*).

naukowej; miał w szybkim tempie przygotować odpowiednio sprawnych pracowników, odpowiednio bogate zaplecze materiałowo-dokumentacyjne dla przewartościowania i metodologicznej rewizji dorobku dotychczasowego; miał stworzyć realne przesłanki szybkiego i sprawnego wykonania zadań stawianych przed naszą dyscypliną przez społeczeństwo i przez program rządowy.

Na długo przed oficjalnym powołaniem Instytutu Badań Literackich do istnienia plan jego prac wyłaniał się w poczynaniach ludzi takich, jak właśnie Stefan Żółkiewski, Kazimierz Wyka, Kazimierz Budzyk, Tadeusz Mikulski, Maria Renata Mayenowa, a także — Wacław Kubacki, Ewa Korzeniewska, Jan Baculewski, Jadwiga Pietrusiewiczowa, Jan Zygmunt Jakubowski, Maciej Żurowski.

Zamysł utworzenia placówki naukowej organizującej na poziomie współczesnych potrzeb pracę badacza literatury ma swą genezę dużo wcześniejszą, szukać jej należy w kręgu radykalnej młodzieży z Koła Naukowego Polonistów Uniwersytetu Warszawskiego w latach jeszcze przedwojennych. Koło Naukowe Polonistów wtedy, gdy tendencje nacjonalistyczne rozszerzały się wśród studentów i młodej inteligencji, stanowiło jeden z ośrodków myśli postępowej, ściśle związanej z polityczną lewicą. Najbardziej aktywni w tym środowisku byli: Kazimierz Budzyk, Dawid Hopensztand, Franciszek Siedlecki, Stefan Żółkiewski. Kierunki ich poszukiwań tak wspomina ten ostatni:

Odnowa wiedzy o literaturze dla tej młodzieży wyrastać miała przeto z krytyki pozytywizmu, z marksizmu, z naukowej socjologii literatury opartej na ścisłych teoretycznych wynikach, wolnej od impresjonizmu krytycznego, lingwistycznie rozumianej poetyki, morfologii dzieła¹.

Krytyczny stosunek tej grupy wobec naukowego konserwatyzmu i tradycjonalizmu wywołał potrzebę rozwiązań nowych, zrodził postulat radykalnego unaukowania metodologii. Hopensztanda zamordowali w czasie okupacji hitlerowcy. Siedlecki zmarł przedwcześnie w tym samym okresie. Budzyk i Żółkiewski znaleźli w Polsce Ludowej warunki do realizacji dawnych śmiałych projektów stworzenia wielkiego ośrodka literaturoznawczego, planami swymi zainteresowali wybitnych kolegów, takich jak Wyka i Mikulski, zyskali współpracę luminarzy polonistyki: Juliana Krzyżanowskiego, potem Konrada Górskiego, Stanisława Pigionia, Marii Dłuskiej, Stefanii Skwarczyńskiej, Zygmunta Szweykowskiego i wielu innych.

Przy pełnym zrozumienia poparciu władz państwowych doszło tedy do urzeczywistnienia projektu — w warunkach przedwojennych utopijnego przecież: powstał w r. 1948 specjalistyczny instytut badań oraz dokumentacji historii literatury narodowej i teorii dzieła literackiego.

¹ S. Żółkiewski, *Z historii IBL*. „Biuletyn Polonistyczny” z. 49 (1973), s. 18.

[...] Instytut w okresie swego ćwierćwiecza wprowadził marksizm do polskiego myślenia naukowoliterackiego, odegrał w tym zakresie pionierską rolę. Uściślił terminologię i unaukowił w wielu zakresach literaturoznawcze postępowanie badawcze, oparł je na mocnych fundamentach faktów i dobrze uświadomianych, i kontrolowanych przeto, założeń teoretycznych. Rozwinął bardzo znacznie i wzbogacił wiedzę o poetyce teoretycznej. Zgromadził imponującą dokumentację bibliograficzną i rzeczową rozwoju literatury.

Jest, przy udziale coraz nowych pokoleń badaczy, ciągle ośrodkiem żywej myśli, ciągle na nowo myśli awangardowej. Broni się przed rutyną i zastojem².

Trzy pokolenia polonistyczne składają się w chwili obecnej na instytutową zbiorowość: jeszcze pokolenie założycieli, ich następcy i uczniowie, a także już uczniowie uczniów, najmłodsze pokolenie doktorantów IBL, którym gorąco życzymy długiej i świetnej przyszłości naukowej. Obecny skład pracowników, kierunki ich badań, organizacyjny podział zadań, baza materiałowa — to wszystko odzwierciedla historię 30-lecia, jest wynikiem sukcesów, pracowitości (a bez wątplenia i błędów), nawarstwiających się, owocujących, podlegających przemianom w ciągu tych trzech dziesiątków lat, tak brzemiennej i bogatej w wydarzenia społecznej i politycznej historii naszej współczesności. Tej współczesności uczestnikiem, aktorem o skromnych wprawdzie, ale wyraźnie określonych zadaniach w dziedzinie ważnej dla ogółu, Instytut Badań Literackich chciał być w sposób świadomy i odpowiedzialny.

Instytut od początku wytyczył sobie trzy zasadnicze kierunki działania — po pierwsze: badanie historii literatury polskiej; po drugie: badanie dzieła literackiego w różnorodnych jego aspektach; po trzecie: szeroko pomyślany program prac bibliograficznych i dokumentacyjnych, a także leksykograficznych. Od początku też występował Instytut Badań Literackich w podwójnej funkcji: jako wykonawca specjalistycznych zadań naukowych, przede wszystkim takich, jakie z racji nakładów i braku odpowiednio przygotowanej kadry nie mogły być wykonane przez pojedynczych pracowników nauki, a nawet przez polonistykę uniwersytecką, poważnie obciążoną, jak wiadomo, obowiązkami dydaktycznymi; ponadto występował jako organizator życia naukowego, zwłaszcza w zakresie inicjatyw badawczych, wydawniczych, prac zbiorowych, konferencji naukowych, szkolenia stażystów, doktorantów, itd. Te podstawowe funkcje naukowe i społeczne, odpowiednio rozbudowane i unowocześnione, pełni Instytut do dzisiaj.

Rozwój organizacyjny placówki następował szybko. W roku 1949 zatrudnionych było w sumie 26 pracowników naukowych; w 1952 r. ogólna liczba zatrudnionych wynosiła 119 osób, w tym 21 samodzielnych pracowników nauki, pomocniczych — 85. W roku 1963, piętnastym roku działalności, Instytut zatrudniał 174 pracowników, w tym 82 nau-

---

² *Ibidem*, s. 23.

kowych, 68 dokumentacji naukowej. Najwyższy stan zatrudnienia notowano w r. 1969 (ogółem 260 stanowisk etatowych), co wynikało z administracyjnego włączenia do Instytutu Badań Literackich warszawskiego oraz krakowskiego Zakładu Językoznawstwa PAN, krakowskiej Pracowni Słownika Łaciny Średniowiecznej PAN, a także Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX Wieku. Od 1 X 1973, z chwilą stworzenia odrębnego Instytutu Języka Polskiego PAN, pion językoznawczy przestał w IBL istnieć (z wyjątkiem związanej organizacyjnie z IBL od początku swej działalności Pracowni Słownika Polszczyzny XVI Wieku — w 3 oddziałach terenowych. Pracownia ta zatrudnia 28 specjalistów leksykografów). Z kolei Pracownia Słownika Łaciny Średniowiecznej wyłączona została z IBL i działa teraz w ramach Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Obecnie, poza leksykografami z Pracowni Słownika Polszczyzny XVI Wieku, z działów nie związanych bezpośrednio z naukowym profilem Instytutu pozostała w nim jedynie Pracownia Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX Wieku. Zakres natomiast problematyki naukowej IBL poszerzył się od 1968 r. o Pracownię, następnie odrębny Zakład Badań Kultury Literackiej. Obecnie Instytut zatrudnia ogółem 221 osób, w tym 20 w administracji, 18 w służbie bibliotecznej, 50 dokumentalistów, 20 pracowników inżyniersko-technicznych, 10 profesorów, ponadto 2 profesorów na pół etatu, 29 docentów oraz 74 asystentów, starszych asystentów i adiunktów.

Od początku istnienia Instytut Badań Literackich rozwijał ożywioną i wielostronną działalność. Jako naukowa placówka literaturoznawcza podejmował i realizował zakrojone na szeroką skalę prace i badania w zakresie historii literatury polskiej, teorii i metodologii badań literackich, bibliografii, leksykografii i dokumentacji literackiej oraz edytorstwa naukowego. Przy wyborze tematyki badawczej uwzględniał zarówno potrzeby praktyki społecznej, jak wymogi swej dyscypliny i naukowego środowiska polonistycznego. Pragnął prowadzić badania nad zagadnieniami ważkimi ze społecznego i naukowego punktu widzenia. Do ich rozwiązywania angażował nie tylko własny potencjał badawczy — zapraszał do współpracy najwybitniejszych specjalistów z ośrodków uniwersyteckich i innych instytucji. Miało to istotne znaczenie w integracji środowiska polonistycznego i pozwalało na realizację śmiałych inicjatyw naukowych możliwych do podjęcia tylko w taki sposób i przy zastosowaniu kolektywnych metod pracy naukowej („Obraz Literatury Polskiej XIX i XX Wieku”, *Bibliografia literatury polskiej*, „*Nowy Korbut*” itp.). Budowane na tej zasadzie kontakty i rozległą współpracę Instytutu z krajowymi ośrodkami polonistycznymi należy uznać za ważne osiągnięcie i istotny element życia naukowego dyscypliny.

Wzgląd na jej potrzeby nakazywał Instytutowi realizować syntezę (np. akademicki podręcznik-serię „Historia Literatury Polskiej”, *Dzieje*

literatury polskiej w 3 tomach), prace o charakterze podręcznikowym czy pomoce dydaktyczne przeznaczone dla szkół wyższych (m. in. seria „Vademecum Polonisty”, słowniki literatury polskiej) bądź publikacje z zakresu bibliografii, leksykografii i dokumentacji literackiej (*Słownik polszczyzny XVI wieku*, *Słownik języka Adama Mickiewicza*, „Polska Bibliografia Literacka”, *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, *Bibliografia dramatu staropolskiego do powstania sceny narodowej*, *Kronika życia i twórczości Mickiewicza*), niezbędne jako wyposażenie warsztatu naukowego polonisty i podstawa materiałowo-źródłowa do wszelkich przedsięwzięć interpretacyjnych.

Z racji prac bibliograficznych i dokumentacyjnych Instytutu należy zwrócić uwagę na dwa zjawiska: po pierwsze, że Instytut Badań Literackich w tym zakresie spełnia zadania przekraczające własne potrzeby, trwale rozbudowując bazę informacyjno-materiałową dla całej polonistyki, slawistów zagranicznych, dyscyplin sąsiednich i dla wszelkich przyszłych poczynań badawczych; po drugie zaś, że gromadzone w postaci kartotek i materiałów dobro informacyjne przekracza z kolei możliwości — a nawet potrzeby — bezpośredniej publikacji, jest trwałym dobrem Instytutu i nauki polskiej, z którego od ćwierć wieku korzystają badacze krajowi i wszyscy zainteresowani z kraju i zagranicy.

Taką rolę spełniały również krytyczne i popularnonaukowe edycje tekstów literackich, opracowane i wydawane przez Instytut (np. *Listy E. Orzeszkowej*, *Dramaty staropolskie*, pozycje wydane w ramach „Biblioteki Pisarzy Polskich”, pierwsze tomy *Dzieł wszystkich A. Mickiewicza*, rozpoczęte edycje dzieł J. Kochanowskiego, S. Żeromskiego). Udostępniano w ten sposób twórczość wielu pisarzy, co w warunkach powojennych miało szczególne znaczenie i wiązało się z koniecznością odbudowy zasobów bibliotecznych, a także polonistycznego warsztatu naukowego. Edycje — ze względu na różny ich charakter — przeznaczone były nie tylko dla specjalistów, ale i dla tzw. szerokiego kręgu odbiorców.

Uznanie środowiska naukowego zdobyły też poczynania Instytutu w dziedzinie socjologii i teorii literatury oraz metodologii badań literackich. Miały one poważny wpływ na świadomość teoretyczną badaczy, przyczyniały się do unowocześnienia metod i narzędzi stosowanych przez literaturoznawstwo polskie w okresie powojennym (jak serie: „Z Dziejów Form Artystycznych w Literaturze Polskiej”, „Poetyka. Zarys Encyklopedyczny”, liczne pozycje z serii „Historia i Teoria Literatury. Studia”), a to m. in. dlatego, że Instytut potrafił na ogół sprawnie i bez opóźnień ogłaszać drukiem wyniki swoich badań. Do tego celu wykorzystywano czasopisma („Pamiętnik Literacki”, „Teksty”, „Kwartalnik Prasy Polskiej”, „Biuletyn Polonistyczny”) oraz pozostające również w dyspozycji IBL serie wydawnicze bądź inne możliwości

w tej dziedzinie. Wydany osobno zestaw publikacji IBL PAN za lata 1948—1978, jak też znajomość jego dorobku w środowisku naukowym kraju zwalnia z obowiązku zacytowania choćby przykładowo wybranych pozycji. Obok tak różnorodnej działalności naukowej Instytut Badań Literackich w poczuciu swoich powinności społecznych przywiązywał duże znaczenie do prac popularyzatorskich i w tej dziedzinie może poszczycić się wybitnymi osiągnięciami. O popularnych edycjach tekstów już wspomniano. Nie można również pominąć udziału placówki w zajęciach Wszechnicy Radiowej, w akcji odczytowej różnych towarzystw naukowych, także w ośrodkach pozawarszawskich, w organizowaniu wykładów dla maturzystów i przygotowywaniu podręczników dla szkół średnich czy w sprawowaniu patronatu nad Olimpiadą Języka i Literatury Polskiej.

Z poczucia powinności społecznych wypływa też delegowanie pracowników do prowadzenia wykładów, ćwiczeń i seminariów magisterskich w szkołach wyższych, przy czym zajęcia te obejmują tzw. dziedziny deficytowe, z których obsadzeniem ośrodki uniwersyteckie mają poważne kłopoty. Instytut udziela w ten sposób pomocy szkołom wyższym już od lat (wspomniane zajęcia prowadzi ostatnio co roku ponad 20 osób — w Warszawie, Lublinie, Gdańsku, Kielcach, Krakowie, Toruniu itd.). Nie jest to jedyna forma tego rodzaju współpracy z ośrodkami uniwersyteckimi, ponieważ IBL, dysponując odpowiednimi możliwościami, bierze również udział w szkoleniu i podnoszeniu kwalifikacji młodej kadry uniwersyteckiej. Realizuje to poprzez udostępnianie swoich studiów doktoranckich absolwentom i pracownikom dydaktycznym szkół wyższych bądź przyjmowanie ich na staże i kontrakty naukowe, traktując to jako świadczenie na rzecz środowiska polonistycznego. W ciągu 30-lecia Instytut promował 112 doktorów i 49 doktorów habilitowanych.

Nie inaczej rzecz się ma, gdy idzie o zebrania i konferencje naukowe IBL PAN z udziałem przedstawicieli ośrodków uniwersyteckich — noszące dzięki temu rzeczywiście charakter ogólnopolski, spełniają ważną funkcję integrującą i odgrywają znaczącą rolę w życiu dyscypliny i środowiska polonistycznego.

Dzięki osiągniętemu dorobkowi Instytut Badań Literackich stał się także atrakcyjnym partnerem do współpracy naukowej z placówkami zagranicznymi zarówno w krajach socjalistycznych, jak innych. Świadczy o tym liczba i skala przedsięwzięć naukowych realizowanych przez Instytut we współpracy z placówkami zagranicznymi, jego coraz częstszy udział w sympozjach, zjazdach i konferencjach odbywających się za granicą, coraz ściślejsze kontakty z instytutami z innych krajów — rozwijające się na podstawie wieloletnich planów współpracy dwu- i wielostronnej.

Ogólnodyscyplinarne funkcje IBL wyraziście są widoczne w tak

ważnej dla współczesnej nauki dziedzinie, jaką stanowi informacja. Kwartalny „Biuletyn Polonistyczny” dostarcza krajowi i zagranicznym odbiorcom kompletu informacji o ukończonych, prowadzonych i planowanych pracach naukowych we wszystkich polskich ośrodkach. Pragniemy jednak jeszcze rozszerzyć krąg informacyjny poza polonistów i slawistów, umożliwić poznanie osiągnięć nauki polskiej o literaturze także badaczom, których bariera językowa odcina od prac publikowanych po polsku. W tym celu uruchomiona została redakcja nowego wydawnictwa ciągłego w języku angielskim (po części i w innych językach kongresowych) — „Literary Studies in Poland”. Pierwszy tom wyszedł w świat w r. 1977, informując (w recenzjach, rozprawach i notach bibliograficznych) o najnowszych tendencjach, badaniach i wynikach prac humanistów polskich w dziedzinie literatury i kultury literackiej. Wiele obiecujemy sobie po tym wydawnictwie, nie zastąpi ono jednak jeszcze innej formy kontaktów z odbiorcą obcym, a mianowicie publikacji najcenniejszych książek polonistycznych w językach o światowym zasięgu. Już teraz wiele rozpraw naszych badaczy ukazuje się za granicą jako rezultat wspólnie organizowanych konferencji bądź wydań, duże zainteresowanie naszą historią i teorią literatury skłania niejednokrotnie instytucje naukowe i wydawców zagranicznych do własnych w tej dziedzinie inicjatyw przekładowych, ale to ledwie początek procesu racjonalnie zaprojektowanej wymiany myśli naukowej i niewątpliwie stać nas samych na inicjatywy bardziej energiczne i skuteczne.

Rozbudowa kontaktów naukowych, wymiany informacji i współpracy naukowej z zagranicą skłania Dyrekcję IBL do powołania osobnego zakładu informacji naukowej, który skupiłby organizacyjnie różne formy naukowej kooperacji zagranicznej. Czy w sferze czysto merytorycznej zakład ten podjąłby także określone prace z dziedziny komparatystyki? Sprawa o tyle skomplikowana, że IBL jest placówką polonistyczną i nie dysponuje odpowiednią kadrą neofilologów, bez których poważniejsze zajęcie się problematyką porównawczego badania literatur byłyby iluzoryczne. Z drugiej jednak strony — każdy polski historyk literatury bywa w swej codziennej praktyce i na własny użytek komparatystą; studia takie obecnie, oczywiście, mają miejsce we wszystkich ważniejszych poczynaniach naukowobadawczych Instytutu. Chodzi więc o to, w jakim stopniu komparatystyczny rynsztunek naszych badaczy ma być planowo zmodernizowany i ulepszony, jak dalece te rozproszone dotąd poczynania mają być koordynowane przez kierownictwo placówki, a ich zakres wytyczany zgodnie z międzynarodowymi, wzrastającymi zobowiązaniami Instytutu.

Już teraz bowiem wielu podejmowanych z kolegami zagranicznymi problemów badawczych nie możemy rozstrzygać na zasadzie wyłącznie polonistycznych kompetencji. Prosta wymiana informacji oraz wspólnie organizowane konferencje i publikacje zmieniają się, jak to ma

miejsce w wypadku obecnych kontaktów z uczonymi ZSRR, a także NRD i Francji, w przedsięwzięcia na większą skalę, coraz systematyczniej realizowane, wynikające z rzeczywistej i owocnej wymiany refleksji naukowej. Ponieważ mamy co zaoferować i nasze oferty budzą zainteresowanie, nie należy ograniczać się do ścisłego partykularyzmu — przeciwnie: należy, jak sędzę, w dziedzinie i historii, i teorii literatury, i w wyspecjalizowanych zakresach filologii występować tak, jak nas na to już w pełni stać, tj. na zasadzie pełnoprawnego partnerstwa z najlepszymi we współczesnym świecie.

Instytut Badań Literackich PAN od lat prowadzi żywą i przyjazną współpracę z polonistami, historykami i literaturoznawcami radzieckimi — tradycyjnie już rozwija się ona między nami a Instytutem Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR w Moskwie, ostatnio zacieśniły się nasze robocze i ideologiczne współdziałania z Instytutem Literatury Światowej im. A. M. Gorkiego w Moskwie, przygotowywana jest umowa o wspólnych publikacjach historycznoliterackich z Domem Puszkina AN ZSRR w Leningradzie. W ramach umów między PAN a AN ZSRR mamy dwustronne plany wspólnych prac z tymi instytutami, mianowicie: razem organizowanych konferencji naukowych i publikacji wygłaszanych rozpraw; wymiany stażystów, informacji; wspólnych poczyniń w zakresie publikacji archiwaliów; itp. Podobnie pomyślnie rozwija się współpraca z Zentralinstitut für Literaturgeschichte AN NRD w Berlinie; organizujemy z nimi corocznie spotkania naukowe, w przygotowaniu są wspólne publikacje.

Należy podkreślić, że współpraca z kolegami z krajów socjalistycznych, szczególnie ze Związku Radzieckiego, dała już doskonale rezultaty także na płaszczyźnie międzynarodowej, czego dobitnym przykładem jest udział Instytutu w Programie Słowiańskim UNESCO. Inaugurująca prace tego Programu konferencja naukowa, z udziałem przedstawicieli 17 krajów, zorganizowana została pod egidą UNESCO przez IBL w Warszawie (w r. 1972, następne odbyły się w Moskwie i w Berlinie). Należy ubolewać, że liczne kontakty naukowe z badaczami z innych krajów socjalistycznych, szczególnie widoczne w przypadku naukowców z Węgierskiej AN (m. in. na terenie komparatystyki), a także Słowacji, Federacyjnej Republiki Jugosławii i Rumunii, nie doprowadziły dotąd do podpisania długofalowych umów dwustronnych. To pozostaje jako zadanie na najbliższą przyszłość.

Nader liczne i w sumie owocne kontakty z nauką krajów zachodnich wymagają również uporządkowania, intensyfikacji i planowego ukierunkowania. Dobre doświadczenia z doraźnych form współpracy z badaczami i ośrodkami francuskimi (Sorbona, Tours, Clermont-Ferrand), belgijskimi, z polonistyką we Włoszech — skłaniają do optymizmu, ale wymagają perspektyw i ustaleń na dłuższe odcinki czasu. Niezadowolająco przedstawia się nasza aktywność naukowa w RFN, co tym bar-

dziej wymaga melioracji istniejącego stanu, gdy się weźmie pod uwagę tamtejsze zainteresowanie literaturą polską i w ogóle sprawami polskimi, a także polityczne znaczenie polonistycznych i slawistycznych zainteresowań na tym terenie. Systematyzacji i większej ciągłości wymagają także nasze stosunki naukowe z ośrodkami uniwersyteckimi USA i Kanady.

Jubileusz 30-lecia Instytutu Badań Literackich stwarza okazję do sięgnięcia myślą wstecz, ogarnięcia i oceny dotychczasowego dorobku, który, jak możemy to stwierdzić obecnie, stworzył podstawy rozwoju nowoczesnej polonistyki, ale zobowiązuje również, a może przede wszystkim, do nakreślenia głównych kierunków działania, ponieważ to, co robimy dzisiaj, jest skierowane siłą rzeczy w bliższą i dalszą przyszłość. Musimy rozwijać wszystkie kierunki badań prowadzonych w Instytucie, narodziły się one bowiem z potrzeby czasu, w którym żyjemy, usiłują odpowiadać na pytania stawiane naszej epoce, wyrażają refleksję nad rozwojem literatury i kultury narodowej. Intensyfikacja owych badań powinna polegać na szybszym niż dotąd dochodzeniu do ujęć syntetycznych, impas bowiem w tej dziedzinie został już przewyżniony, co pozwala żywić nadzieję na wypełnienie w najbliższej przyszłości istniejących jeszcze luk i braków. Należy również otoczyć szczególną opieką pracownie badań literatury współczesnej i kultury literackiej, stworzyć im pomyślne warunki rozwoju, zabezpieczyć zaplecze organizacyjne i kadrowe.

Dla wykonania zadań stawianych przed Instytutem konieczna jest — przeprowadzona już częściowo — modernizacja jego struktury, umożliwiająca większą koncentrację badań oraz długofalowe ich planowanie. Mamy nadzieję, że przyspieszą ten proces niedawno powołane zakłady, a zwłaszcza pracownie, które w ramach szeroko zarysowanego, kompleksowego programu potrafią rozwiązywać samodzielnie problemy wynikające z ich profilu naukowego, przedstawiać nowe punkty widzenia oraz propozycje badawcze i interpretacyjne. Niezbędna tu jest większa niż dotąd elastyczność, prowadząca nieraz w toku badań, jeśli okaże się to potrzebne, do zmiany programu i modelu organizacyjnego pracowni.

Ramy organizacyjne, w jakich pracuje kadra naukowo-badawcza Instytutu, są w chwili obecnej, po częściowej reorganizacji, możliwie ściśle dostosowane do aktualnych zadań stawianych przed instytucją, a także uwzględniają realny potencjał badawczy, reprezentowany przez pracowników. Schemat organizacyjny stał się, z jednej strony, formalnym uporządkowaniem tego, co było i jest, jednak zawarte są w nim również próby wyjścia w przyszłość, ku celom dalszym i pracom ledwie rozpoczętym czy dopiero projektowanym.

Zasadniczą jednostką organizacyjną Instytutu — jak i pokrewnych placówek akademickich — jest pracownia lub równorzędny jej zespół

badawczy. (Terminologiczna różnica odpowiada w tym wypadku większej lub mniejszej stabilności grupy: pracownia posiada ciągły, długofalowy plan prac, zespół jest powoływany i rozwiązywany w zależności od aktualnych poczynań badawczych.) Należy podkreślić, że liczne imprezy naukowobadawcze naszego Instytutu (niektóre konferencje naukowe, część publikacji zbiorowych, prace edytorsko-wydawnicze itp.) skupiają badaczy z różnych pracowni i zespołów i że w ogóle podziałów organizacyjnych dyrekcja IBL nie uważa w żadnym wypadku za sztywne przyporządkowanie pracownika do jednej tylko komórki badawczej. Wyjątkiem są tu, rzecz oczywista, pracownie o wysokim stopniu specjalistycznego ukierunkowania, jak leksykograficzne, prasoznawcze, lub wydzielone, jak np. biblioteka.

Nadrzędną grupę organizacyjną wobec pracowni i zespołów stanowi zakład. Instytut podzielony jest na podstawowe zakłady: 1) Zakład Historii Literatury Polskiej; 2) Zakład Poetyki i Wiedzy o Literaturze Współczesnej; 3) Zakład Badań Kultury Literackiej; 4) Zakład Dokumentacji i Bibliografii; 5) Zakład Edytorstwa Naukowego; 6) Zakład Informacji Naukowej.

Odrębną całość organizacyjną stanowi Biblioteka IBL. Jest to największa biblioteka polonistyczna — i jedna z najznakomitszych bibliotek specjalistycznych w skali krajowej; niezwykle trudne warunki lokalowe tych zbiorów są od wielu lat jedną z głównych trosk kierownictwa IBL.

W trosce o dalszy rozwój Instytutu powinniśmy skupić nasze wysiłki na kształceniu młodej kadry naukowej, gdyż odpowiedni jej dobór oraz należyta selekcja warunkują powodzenie wszystkich planów na przyszłość. Studium doktoranckie zorganizowane w Instytucie spełnia, jak dotąd, należycie swoje zadania, jednakże brak etatów nie pozwala na dopływ nowych sił, nie reguluje w sposób prawidłowy wymiany pokoleń, zwiększa z roku na rok rosnącą przeciętną wieku pracowników, a przede wszystkim utrudnia w poważnym stopniu rozwój tak istotnych kierunków badań, jak literatura pozytywizmu i literatura współczesna, gdzie występują szczególne braki, oraz całkowitą rekonstrukcję badań nad literaturą średniowieczną, rekonstrukcję w skali ogólnopolskiej. Powstała bowiem taka sytuacja w dziedzinie mediewistyki literackiej, że żaden instytut uniwersytecki czy akademicki nie potrafi dokonać jej rekonstrukcji, wobec czego podjęliśmy starania o powołanie do życia międzyinstytutowej pracowni, która by skupiała historyków różnych dziedzin, a więc mającej charakter interdyscyplinarny, co stworzyłoby możliwość kompleksowego planowania badań oraz szkolenia kadry naukowej.

Obok starań o zasilenie Instytutu dopływem młodej kadry istotnym zadaniem na przyszłość jest podniesienie poziomu współpracy ze szkołami wyższymi, przede wszystkim z uniwersytetami. Współpraca ta cechuje działalność Instytutu od początku jego istnienia, jak się już wspomniało, wielu naszych kolegów prowadzi zajęcia w uczelniach wyż-

szych całego kraju, ostatnio sprawowaliśmy opiekę dydaktyczną nad polonistyką WSP w Siedlcach (do chwili przekształcenia jej w uczelnię rolniczą). Poprzez wspólne konferencje, publikacje, imprezy edytorskie oraz działalność bibliograficzno-informacyjną Instytut integruje w pewnym sensie środowisko polonistyczne, a problem międzyresortowy: „Polska literatura narodowa — tradycja i współczesność”, koordynowany przez IBL, nadał tej współpracy nowe ramy organizacyjne. Niemniej jednak w dziedzinie kształcenia młodej kadry, a więc w sprawie fundamentalnej dla rozwoju nauki, dotychczas brak rozwiniętych form wymiany, przede wszystkim wymiany asystentów-stażystów. Istnieją wprawdzie pewne przeszkody natury formalnej, chyba jednak możliwe do usunięcia. Taką koncepcję wymiany, stosowanej na większą skalę, młodych pracowników naukowych między Instytutem Badań Literackich a Uniwersytetem Jagiellońskim miał Mieczysław Karaś, przedwcześnie zmarły rektor tej Uczelni, ale nie zdążył, niestety, zrealizować swej koncepcji. Powinna więc ona towarzyszyć naszym rozważaniom nad polityką kadrową w najbliższej przyszłości.

Instytut Badań Literackich w swojej dotychczasowej działalności uwzględnił również potrzeby szkoły średniej. Wyrażało się to udziałem naszych kolegów w dyskusjach nad reformą systemu edukacji narodowej, podstawowe jednak znaczenie ma tu praca naukowa, której produktem są wszelkiego rodzaju pomoce dla szkoły, zwłaszcza wydawane w serii „Vademecum Polonisty” słowniki literackie i inne publikacje tego typu oraz znajdująca się w przygotowaniu 3-tomowa *Historia literatury polskiej* przeznaczona dla nauczycieli i studentów polonistyki. Tę działalność będziemy rozwijać i w przyszłości, chcemy nadać jej jeszcze szerszy zakres, traktując to jako nasz podstawowy obowiązek społeczny i naukowy.

Osobne miejsce zajmuje w naszym życiu instytutowym Olimpiada Polonistyczna, zapoczątkowana w r. 1970 z inicjatywy IBL, pod patronatem Kazimierza Wyki. Z biegiem lat urosła do rangi jednej z najważniejszych imprez w środowisku polonistycznym, nabrała charakteru masowego ruchu ogarniającego szerokie rzesze uczniów, nauczycieli i pracowników naukowych, wyłaniającego co roku około 100 finalistów do Centralnej Olimpiady — wybitnie utalentowanej młodzieży, z której powinni się rekrutować przyszli asystenci Instytutu Badań Literackich i instytutów uczelnianych. Stała się pięknym przykładem pracy społecznej i miejscem spotkań pracowników naukowych oraz nauczycieli wszystkich typów szkół. Spotkania te okazały się szczególnie płodne dla dydaktyki najogólniej pojętej, nauczyciele szkół średnich bowiem zyskali możliwość przekazywania na konkretnych przykładach swoich doświadczeń i problemów kolegom z uniwersytetów i Akademii, którzy z kolei wprowadzali do świadomości partnerów najnowsze osiągnięcia w dziedzinie teorii, metodologii i historii literatury. Ta stała wymiana myśli uczyniła z Olimpiady pozainstytucjonalne forum dyskusyjne o za-

sadniczym znaczeniu dla dalszego rozwoju naszego systemu edukacji narodowej. W najbliższych latach Instytut Badań Literackich wykorzystywała wszelkie środki, aby wzbogacić swój wkład do Olimpiady jako jej inicjator i organizator na szczeblu centralnym.

Musi wzrosnąć również nasza aktywność na polu edytorstwa. Prace edytorskie na najwyższym w kraju poziomie podejmował IBL od początków swego istnienia, czego świadectwem niech będą dotychczas wydane tomy „Biblioteki Pisarzy Polskich” i wiele innych ważnych edycji naukowych i popularnonaukowych. Wobec jednak ogólnopolskiego kryzysu filologii edytorskiej, wykruszenia się starej kadry i braku możliwości systematycznego szkolenia specjalistów przez ośrodki uniwersyteckie — okazało się konieczne zintensyfikowanie prac oraz uporządkowanie potencjału naukowego i pedagogicznego w tej dziedzinie. Tym tłumaczy się powołanie przez Dyрекcję IBL specjalnego Zakładu Edytorstwa Naukowego. Zakład posiadający w swojej gestii wydawnictwo materiałowe („Archiwum Literackie”) integruje obecnie prowadzone w różnych zakładach i pracowniach prace edytorskie, planuje przyszłe poczynania, organizuje w skali ogólnopolskiej, współpracując z Komitetem Nauki o Literaturze Polskiej, perspektywiczne plany krytycznych i popularnonaukowych wydań klasyków naszej literatury. Wykonano już w tym zakresie ważne prace opiniotwórcze, mające charakter eksperytyz, na użytek Ministerstwa Kultury i Sztuki. Chodzi tutaj nie tylko o przyspieszenie prac nad wdrożeniem narodowego planu edytorskiego w życie, o opracowanie kanonu pozycji, które powinny być stale dostępne na rynku czytelnictwa, ale także o szkolenie kadry edytorskiej, własnej i z innych instytucji, zdolnej przygotować wydania klasyków literatury polskiej na wysokim poziomie. We własnym zakresie Instytut prowadzi obecnie poważne prace wydawnicze, znajdujące się w różnym stopniu zaawansowania, m. in. edycje naukowe *Dzieł wszystkich Mickiewicza*, dzieł Kasprowicza, Żeromskiego, Broniewskiego, do końca dobiegła realizacja *Pism wszystkich Fredry*, od 4 lat trwają prace nad jubileuszowym wydaniem całości spuścizny Jana Kochanowskiego, która to edycja otrzymała na mocy uchwały Sejmu PRL zaszczytne miano Wydania Narodowego.

Jest jeszcze jedna dziedzina działalności, w której Instytut Badań Literackich musi wykazać szczególną aktywność — chodzi mianowicie o wprowadzenie naszych osiągnięć do nauki światowej: trzeba przełamać bariery językowe i stworzyć taki system informacji, który umożliwiłby nam stałe uczestnictwo w światowej wymianie myśli.

Z okazji dzisiejszego jubileuszu niech mi będzie wolno wyrazić nadzieję, że dotychczasowy wkład Instytutu Badań Literackich w rozwój nauki o literaturze i kultury humanistycznej naszego kraju stanowi dobrą podstawę dalszej działalności Instytutu, która będzie odpowiadała potrzebom naszych czasów i wieku, który nadchodzi.